

Beleška o apatridiji - u svetu i u Srbiji

U svetu danas najmanje 10 miliona ljudi nema državljanstvo. Zbog toga im često nije dozvoljeno da pohađaju školu, idu kod lekara, zaposle se, otvore račun u banci, kupe kuću, pa čak ni da se venčaju. Oni se čitavog života suočavaju sa preprekama i razočaranjima.

Apatrid je „Lice koje nijedna država ne smatra svojim državljaninom u skladu sa svojim zakonom“. Drugim rečima, lice bez državljanstva nema državljanstvo nijedne zemlje. Neki ljudi se rađaju bez državljanstva, a drugi ostaju bez njega.

Razlozi za pojavu apatridije se razlikuju. Do nje može doći usled diskriminacije određenih etničkih ili verskih grupa, ili po osnovu roda; usled nastanka novih država ili prenosa teritorija između postojećih država u kombinaciji sa propustima u zakonima o državljanstvu. Bez obzira na uzrok, apatridija ima ozbiljne posledice po ljude u skoro svakoj zemlji i u svim delovima sveta.

Međunarodni zakonski osnov za iskorenjivanje apatridije i zastitu lica bez državljanstva predstavljaju *Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva iz 1954.* i *Konvencija o smanjenju broja slučajeva lica bez državljanstva iz 1961. godine.* Nizom rezolucija od 1995, Generalna skupština UN-a dala je UNHCR-u formalni mandat da identifikuje lica bez državljanstva, spreči nastanak apatridije i smanji broj apatrida u svetu, kao i da štiti prava apatrida. Dvadeset godina pre toga, Generalna skupština je zatražila od Agencije UN za izbeglice da pruži pomoć licima na koje se odnosi Konvencija iz 1961. godine.

Godine 2013, Visoki komesar UN za izbeglice je pozvao na „potpunu posvećenost međunarodne zajednice ukidanju apatridije“. Godine 2014, na 60. godišnjicu od usvajanja Konvencije iz 1954, Agencija UN za izbeglice pokrenula je globalnu kampanju #JaPripadam (#IBelong) u cilju iskorenjivanja apatridije u svetu do 2024. godine. *Globalni akcioni plan za ukidanje apatridije: 2014 - 2024 (Globalni akcioni plan)*, sačinjen u konsultacijama sa državama, građanskim društvom i međunarodnim organizacijama, daje okvir kojim će se rukovoditi naponi u ovoj oblasti, a koji se sastoji od deset aktivnosti koje treba sprovesti da bi se ukinula apatridija u roku od deset godina. Ove aktivnosti imaju za cilj da reše postojeće i spreče nastanak novih slučajeva apatridije, te da osnaže proces identifikacije i zaštite lica bez državljanstva.

UNHCR već dugo pomaže vlastima u Srbiji da smanje broj slučajeva apatridije i spreče njen nastanak. Zajednička istraživanja potvrdila su da ova pojava uglavnom pogađa pripadnike zajednica Roma, Aškalijski ili Egipćana, uključujući i interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije koja su izložena riziku od apatridije jer se suočavaju sa većim preprekama pri upisu činjenice rođenja i pristupu ličnim dokumentima kojima se dokazuje državljanstvo, a što ih sprečava da efikasno uživaju socijalna, ekonomska, kulturna i politička prava.

Republika Srbija, potpisnica obe konvencije o apatridiji, izrazila je interesovanje da reši pitanje apatridije je 2011. godine. To je rezultiralo tripartitnim Memorandumom o razumevanju (MOR) i aktivnostima koje su Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, Zaštitnik građana i Predstavništvo UNHCR-a u Srbiji potpisali 2012, na period od četiri godine.

U okviru ovog MOR-a sprovedene su različite aktivnosti na lokalnom nivou i usvojeni amandmani relevantnih propisa. Novi sudski postupci evidentiranja činjenice rođenja u matične knjige rođenih, uz amandmane propisa koji se odnose na mesto prebivališta olakšali su dobijanje ličnih dokumenata, a time i državljanstva licima čiji su pretci generacijama živeli u Srbiji. Sistemske promene praćene su obukama za sudije, matičare, zaposlene u centrima za socijalno staranje i službenike Ministarstva

unutrašnjih poslova. U odsustvu zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, UNHCR je nastavio da finansira zastupanje lica u riziku od apatridije u postupcima pred različitim državnim organima, kao i da pruža pomoć pri izdavanju ličnih dokumenata. Tehnička grupa u kojoj su učestvovali predstavnici svih kompetentnih državnih organa, UNHCR-a i organizacija civilnog društva umnogome je pomogla sprovođenju MOR-a. Tehnička grupa je redovno rešavala specifične slučajeve i razmenjivala informacije o praktičnim preprekama u pristupu ličnim dokumentima.

Tako je Istraživanje UNHCR-a *Lica u riziku od apatridije u Srbiji – Izveštaj o napretku za period 2010 – 2015. godina* konstatovalo pad od 43 posto broja lica bez osnovnih ličnih dokumenata među pripadnicima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Srbiji (sa 6,8% 2010. na 3,9% 2015. godine).

Postignuća Srbije u sprečavanju nastanka apatridije i smanjenju broja lica bez državljanstva su izuzetna. Neki od pristupa koje je primenila koriste se kao primeri dobre prakse u drugim zemljama u regionu i van njega.

Podršku realizaciji obaveza koje su države preuzele pristupanjem konvencijama o smanjenju broja lica bez državljanstva i drugim relevantnim međunarodnim zakonima, uključujući i *Konvenciju o pravima deteta*, osiguravaju regionalni i globalni savezi. Na primer, UNHCR i UNICEF saraduju sa drugim organizacijama okupljenim u *Koaliciji za pravo svakog deteta na državljanstvo*, kako globalno, tako i u Srbiji. Srbija se pridružila drugim zemljama u globalnim koalicijama u vezi sa Ciljem održivog razvoja br. 16 Agende 2030, koji obavezuje između ostalog i na “obezbeđenje zakonskog identiteta za sve, uključujući i registracije prilikom rođenja” (COR 16.9). Neki od regionalnih partnera u sprečavanju apatridije i smanjenju broja lica bez državljanstva su OEBS, Savet Evrope, kao i Savet i Parlament EU.

Imajući u vidu ogroman napredak koji je ostvarila, Srbija je jedna od zemalja koje mogu iskoreniti apatridiju do 2024. godine, pa čak i ranije. Agencija UN za izbeglice i njeni partneri rešeni su da nastave da podržavaju dalje pozitivne pomake, posebno u pogledu aktivnosti br. 6, 7 i 10. Globalnog akcionog plana:

Da bi se „osigurao upis u matične knjige rođenih radi sprečavanja apatridije” (Aktivnost br. 7), a time i sprečio ponovni nastanak apatridije, potrebno je identifikovati i eliminisati preostale prepreke upisu sve dece u matične knjige rođenih odmah po rođenju. Najugroženije kategorije trebalo bi osloboditi od plaćanja administrativnih taksi na izdavanje ličnih karata.

Da bi se „dao status i obezbedila zaštita migrantima bez državljanstva, te olakšala njihova naturalizacija” (Aktivnost br. 6), Srbija bi mogla da ispuni obaveze preuzete pristupanjem Konvenciji iz 1954. godine time što bi uvela pravične i efikasne postupke utvrđivanja slučajeva apatridije i ubrzani pristup državljanstvu za apatride.

U kontekstu podrške Srbiji u procesu pristupanja Evropskoj uniji i ispunjavanju ciljeva iz Agende 2030, UNHCR i njegovi partneri opredeljeni su da nastave da savetuju nadležne organe o načinima prikupljanja pouzdanih, disagregiranih podataka o apatridima i licima izloženim riziku od apatridije u Srbiji i objavljivanju ovih podataka da bi se ispunio deseti i poslednji cilj Globalnog akcionog plana – da se „poboljšaju kvantitativni i kvalitativni podaci o populacijama apatrida”.